

სასამართლო ხელისუფლების მაკონტროლებელი ფუნქცია

ბაზანფარ ბაბახან ოლლი ქიარიმოვი*

თანამედროვე საზოგადოებაში სასამართლო არა მხოლოდ ახორციელებს მართლმსაჯულებას, არამედ აღჭურვილია მაკონტროლებელი ფუნქციითაც. მაკონტროლებელი საქმიანობა, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს სასამართლოების მიერ აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებისა და თანამდებობის პირთა ქმედებების (უმოქმედობის) კანონიერების კონტროლს.

საკონსტიტუციო სამართლის ცნობილი უნგრელი სპეციალისტი ანდრას შაიო სასამართლიანად აღნიშნავდა: „იმისათვის, რომ არსებობდეს სასამართლო თავისი კონსტიტუციური მნიშვნელობით და სამართლებრივ სახელმწიფოში ასრულებდეს მასზე დაკისრებულ როლს, იგი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს:

- მხოლოდ სასამართლოს აქვს უფლება, გაასამართლოს, განსაკუთრებით კი, თავისუფლება აღუკვეთოს დამნაშავეს ჩადენილი დანაშაულისათვის;

- სასამართლოში უნდა მოხდეს ყველა უფლების განხორციელება;

- გარანტირებული უნდა იყოს ნებისმიერი სამართალდარღვევის მიუკერძოებელ სასამართლოში გასაჩივრების შესაძლებლობა“.¹

სასამართლოს უფლება – განიხილოს მოქალაქეთა საჩივრები, რომლებიც მიმართულია აღმასრულებელი ორგანოების უკანონო ქმედებების წინააღმდეგ, გამომდინარეობს ძალაუფლების განაწილების პრინციპისა და შეზღუდვებისა და ხელისუფლების სხვადასხვა შტოს შორის თანაფარდობის წესიდან.

გერმანიის ძირითადი კანონი ითვალისწინებს ხელისუფლების მიერ ადამიანის უფლებების ნებისმიერი დარღვევის სასამართლო წესით გასაჩივრების შესაძლებლობას. თავად კონკრეტული უფლებების მიმნიჭებელი კანონიც კი შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში (რაც, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპებიდან გამომდინარე, თითქმის ყოველთვის რომელიმე დონეზე სასამართლო წესით გადასინჯვას ნიშნავს).

სასამართლო წესით გადასინჯვის უფლება გულისხმობს, რომ შესაძლებელია, აღიძრას საქმე ნებისმიერი პირის წინააღმდეგ, არანაირი პრივილეგია არ წარმოადგენს სასამართლოს წინაშე პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველს, ე.ი. კანონის წინაშე ყველა თანასწორია.

ამრიგად, შეიძლება სქემატურად გამოიყოს სასამართლო ხელისუფლების საქმიანობის სამი ძირითადი, ურთიერთდაკავშირებული მიმართულება:

- მოქალაქეთა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა;

- მართლწესრიგის დაცვა სისხლისსამართლებრივი და სხვა სამართალდარღვევებისაგან;

- ხელისუფლების ორგანოების საქმიანობის კონტროლი.²

ჩვენი სასამართლო სისტემის თვისებრივად ახალ ცნებას – სასამართლო კონტროლს ლიტერატურაში ხშირად მოიხსენიებენ ხან როგორც სასამართლო ხელისუფლების ფუნქციას³, ხან კი როგორც მისი განხორციელების ფორმას.⁴

* აზერბაიჯანის რესპუბლიკის სააპელაციო სასამართლოს წევრი.

¹ Шайо, Самоограничение власти: краткий курс конституционализма, Москва (Юрист), 1999, 221.

² Конституционное право зарубежных стран, Москва (Норма), 2000, 328.

³ Шейфер/Яблоков, Понятие судебной власти и ее функции, Проблемы судебно-правовой реформы в России: история и современность, Сб. трудов, Самара, 1999, 198.

⁴ Ржевский/Чепурнова, Судебная власть в Российской Федерации: конституционные основы организации и деятельности, Москва, 1998, 102 и след.

სტატიები

აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში სასამართლო კონტროლის კონსტიტუციურ საფუძველს წარმოადგენს კონსტიტუციის მე-60 მუხლი, რომლის თანახმადაც, ყველა მოქალაქეს აქვს თავისი უფლებებისა და თავისუფლებების სასამართლო წესით დაცვის გარანტირებული უფლება, ყველას აქვს უფლება, სასამართლო წესით გაასაჩივროს ხელისუფლების ორგანოების, პოლიტიკური პარტიების, პროფესიული კავშირებისა და სხვა საზოგადოებრივი ორგანოების, თანამდებობის პირთა ქმედებები (უმოქმედობა).

თითქმის ყველა კანონი თუ სხვა ნორმატიული აქტი ითვალისწინებს მოქალაქეთა ამ უფლებების განხორციელებას. თუმცა ეს უფლება რომელიმე კანონითაც რომ არ ყოფილიყო გარანტირებული, ტრაგედია ნამდვილად არ იქნებოდა, ვინაიდან იგი წარმოადგენს საყოველთაო პრინციპს, რომელიც აღიარებულია კონსტიტუციით და რომელიც უპირატესი და უშუალო იურიდიული ძალის მქონე ინსტრუმენტია აზერბაიჯანის მთელ ტერიტორიაზე.

რამდენადაც უცნაურად შეიძლება მოგვეჩვენოს, აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში აღმასრულებელი ორგანოების კანონსაწინააღმდეგო ქმედებების სასამართლო წესით გასაჩივრების პროცედურა განსაზღვრულია სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით. საქმე ისაა, რომ ასეთი პრაქტიკა დამახასიათებელი არ არის საზღვარგარეთის ქვეყნებისათვის და, ჩვენი აზრით, წარმოადგენს საბჭოთა სამართლის უარყოფით სტერეოტიპს.

გაცილებით უკეთესი იქნებოდა, მომზადებული და მიღებული ყოფილიყო სპეციალური კანონი, რომელიც მოაწესრიგებდა შესაბამის საზოგადოებრივ ურთიერთობებს. ვფიქრობთ, უკვე დადგა ამისი დრო.

სწორედ აღნიშნულ საკითხებს ეძღვნება სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მეორე ნაწილი – „ზოგადსამართლებრივი ურთიერთობებიდან გამომდინარე ურთიერთობების მოწესრიგება (განსაკუთრებული სასარჩელო წარმოება)“. ამ ნაწილის სათაური, რბილად რომ ვთქვათ, გოცებას იწვევს. ბუნდოვანია, თუ რა შეიძლება იგულისხმებოდეს „ზოგადსამართლებრივ ურთიერთობებში“.

ჩვენი აზრით, აზერბაიჯანის რესპუბლიკის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ეს „გამოცანა“ საკანონმდებლო განმარტებას საჭიროებს.

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 285-ე მუხლის თანახმად, ასეთი სახის წარმოებას მიეკუთვნება საქმეები, რომლებიც აღძრულია:

- საარჩევნო უფლებების დაცვის შესახებ განცხადების საფუძველზე;
- აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების და მათი თანამდებობის პირების მიერ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის თაობაზე მიღებული გადაწყვეტილებების შესახებ განცხადების საფუძველზე;
- აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების, სხვა ორგანოებისა და ორგანიზაციების და მათი თანამდებობის პირების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებებისა და ქმედებების (უმოქმედობის) შესახებ განცხადების საფუძველზე;
- სამხედრო თანამდებობის პირებისა და მმართველი ორგანოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებებისა და ქმედებების (უმოქმედობის) შესახებ განცხადების საფუძველზე;
- ნორმატიული აქტების კანონიერების გასაჩივრების შესახებ განცხადების საფუძველზე.

ამკარაა, რომ აღნიშნული ნაწილის დებულებები შეიძლება წარმოადგენდეს აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების და მათი თანამდებობის პირების თვითნებობისაგან მოქალაქეების დაცვის საუკეთესო გარანტიას. აღნიშნულ საქმეებს განიხილავს საერთო სასამართლოები (25-ე მუხლი).

აღნიშნული წარმოების დამახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენს ის, რომ, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 287-ე მუხლის თანახმად, მტკიცებულების ტვირთი, შესაბამისი აქტების მიღების ვალდებულება ეკისრება სახელმწიფო ხელისუფლების, თვითმმართველობის იმ

სტატიები

ორგანოებსა და ორგანიზაციებს, რომლებმაც მიიღეს აღნიშნული აქტები. ეს კი ჩინოვნიკების თვითნებობისაგან მოქალაქეთა დაცვის გარანტიების გაუმჯობესებისაკენ წინგადადგმულ ნაბიჯია.

აზერბაიჯანის რესპუბლიკის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში არსებობს სპეცი-ალური თავი - „სასამართლო კონტროლი“. იგი არეგულირებს ურთიერთობებს, რომლებიც წარმოიშობა სასამართლოს მიერ ცალკეული საგამოძიებო, პროცედურული ან ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების ჩატარებაზე ნებართვის გაცემის შემთხვევაში, სისხლის სამართლის პროცესის განმახორციელებელი ორგანოს ქმედებების ან გადაწყვეტილებების გასაჩივრებისას, სავალდებულო ხასიათის პროცესუალური ღონისძიებების გამოყენების შემთხვევაში და სხვა.

უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლოების მაკონტროლებელი საქმიანობა არ რეგულირდება ერთიანი, კოდიფიცირებული აქტით, რაც, ჩვენი აზრით, წარმოადგენს საკანონმდებლო ტექნიკის სერიოზულ ხარვეზს.

თითქმის ყველა კანონი თუ ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტი შეიცავს დებულებას სასამართლო კონტროლის შესახებ. ჩვენი აზრით, უფრო ეფექტიანი და მიზანშეწონილი იქნებოდა, რომ ერთ კანონში ან კოდექსში ყოფილიყო თავმოყრილი ყველა ის ურთიერთობა, რომლებიც დაკავშირებულია სასამართლო კონტროლის განხორციელებასთან.

ამრიგად, სასამართლო კონტროლის ძირითად ამოცანაა კერძო პირების მიერ სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების გადაწყვეტილებებისა და ქმედებების წინააღმდეგ აღძრული საჩივრების განხილვა.

ასეთი სახის დავების გადასაწყვეტად სპეციალიზებულ ადმინისტრაციულ სასამართლოებს უნდა ჰქონდეთ კანონსაწინააღმდეგო მარეგულირებელი აქტების გაუქმების, აქტებში ცვლილებების შეტანის მოთხოვნის, ზარალის ანაზღაურების უფლება ძალაუფლების გადაქცეებით მიღებული აქტის არამართლზომიერად აღიარების შემთხვევაში და სხვა.⁵

ადმინისტრაციული აქტების გაუქმება თავად ადმინისტრაციული ხელისუფლების ან სასამართლოს მიერ ნიშნავს, რომ გაუქმებული აქტი არასოდეს არ არსებობდა.⁶

ზოგიერთ სახელმწიფოში ასეთი სახის დავების გადასაწყვეტად შექმნილია სპეციალიზებული ადმინისტრაციული სასამართლოები. მრავალ სახელმწიფოს შორის, სადაც ადმინისტრაციული სასამართლოების ავტონომიური სისტემა მოქმედებს, კლასიკურ მაგალითად მიჩნეულია საფრანგეთი. ითვლება, რომ ამ სისტემას საფუძველი ნაპოლეონმა დაუდო, რომელმაც 1799 წელს დააარსა განსაკუთრებული ორგანო – სახელმწიფო საბჭო. მას დღემდე ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი როლი ეკისრება ქვეყნის სახელმწიფო ორგანოების სისტემაში; იგი სათავეში უდგას ადმინისტრაციული სასამართლოების სამსაფეხურიან სისტემას.

აღნიშნულ სახელმწიფოებში ადმინისტრაციული მართლმსაჯულება მოიაზრება როგორც მოქალაქეებსა და სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებს (თანამდებობის პირებს) შორის წარმოქმნილი ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი დავების გადაწყვეტის განსაკუთრებული პროცედურა⁷.

ყოფილი საბჭოთა კავშირის სამეცნიერო სივრცეშიც გვხვდება საინტერესო წინადადებები ადმინისტრაციული სასამართლოების შემოღების თაობაზე. მაგალითად, დიკოვის აზრით: „...ამჟამად, როდესაც სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებზე სასამართლო კონტროლი რუსეთის სამართლებრივი რეალობის განუყოფელ ნაწილად იქცა, დადგა დრო ისეთი ადმინის-

⁵ Конституционное право зарубежных стран, Москва (Норма), 2000, 335.

⁶ Кононов, Об общих принципах права во Французской и Бельгийской судебной практике по административным делам, Государство и право, 2001, № 3, 85.

⁷ Алехин/Кармолицкий/Козлов, Административное право Российской Федерации, Москва (ЗЕРЦАЛО), 1997, 322.

სტატიები

ტრაციული მართლმსაჯულების, ანუ სპეციალიზებული სასამართლოების შექმნისა, რომლებიც განიხილავდნენ კერძო პირების საჩივრებს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების, თანამდებობის პირების ან იმ პირების მიმართ, რომელთაც ეკისრებათ სახელმწიფო ხელისუფლების უფლებამოსილების განხორციელებასთან დაკავშირებული ფუნქციები⁸.

უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლო კონტროლის ინსტიტუტი უფრო ზუსტ სამართლებრივ რეგულირებას საჭიროებს, განსაკუთრებით კი ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი ურთიერთობების დროს წამოჭრილი საქმეების განხილვის სპეციფიკურ-სამართლებრივი პროცედურული წესების შემოღებასთან მიმართებით.⁹

ვიმედოვნებთ, რომ სამომავლოდ აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში ადგილს დაიმკვიდრებს ადმინისტრაციული სასამართლოების ეფექტიანი სისტემა, რაც ხელს შეუწყობს სასამართლო ხელისუფლების როლის მნიშვნელობის ამაღლებას და შექმნის ადამიანისა და მოქალაქის იმ უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ქმედით მექანიზმს, რომლებიც გარანტირებულია აზერბაიჯანის რესპუბლიკის კონსტიტუციით.

---

⁸ Диков, Проблемы создания системы административной юстиции в России (в свете зарубежного опыта), Государство и право, 2001, № 5, 32.

⁹ Салищева/Хаманева, Исполнительная и судебная ветви власти: соотношение и взаимодействие, Государство и право, 2000, № 1, 10.